

BOGUMIŁ SZADY – LUBLIN

**PRAWO PATRONATU
WIKARIUSZY KOLEGIACKICH W ZAMOŚCIU
W ŚWIETLE *REFLEXIONES SUPER IURE PRAESENTANDI*
Z 1770 ROKU**

1. Tło historyczne

Wikariusze kolegiaccy w Zamościu nie byli dotąd przedmiotem odrębnego studium monograficznego. Nieco uwagi poświęcił im F. Stopniak w pracy poświęconej kapitule zamojskiej. Pomiął jednak dość istotny, z punktu widzenia funkcjonowania tego kolegium, problem rekrutacji nowych wikariuszy oraz ich położenie formalno-prawne¹.

Z kolegiatą zamojską związani byli wikariusze dwóch kategorii, które źródła określają mianem „decanales” i „canonicales”². Zgodnie z treścią dokumentu fundacyjnego kapituły kolegiackiej wystawionego 5 lipca 1600 roku przez Jana Zamoyskiego, hetmana i kanclerza wielkiego koronnego, dziekan miał utrzymywać 5 wikariuszy (dwóch z uposażenia dziekana infułata oraz trzech z beneficjum parafialnego w Szczebrzeszynie) – „vicarii decanales”³. Ten sam dokument określał uposażenie dla czterech innych wikariuszy. Mieli oni partycypować, wspólnie ze scholastykiem, czterema kanonikami i kaznodzieją kolegiackim, w dochodach z dóbr Chmiełek, Rakówka i Wola Chmielecka. Tę grupę wikariuszy źródła określają mianem „fundi Chmiełek” lub

¹ F. Stopniak, *Dzieje kapituły zamojskiej*, Lublin 1962, s. 144-158.

² Erekcja wikariatu 1600 (tytuł mylny, gdyż poszyt zawiera akta procesu o prawo patronatu wikariuszy kolegiackich z 1771 roku), WAPL. Zespół Kolegiata Zamojska, nr 61, s. 3.

³ J. A. Wadowski, *Wiadomości o profesorach Akademii Zamojskiej*, Warszawa 1899-1900, s. 84. Obowiązek utrzymywania przez dziekana kolegiackiego pięciu wikariuszy potwierdzają wizytacje kolegiaty z 1630 i 1638 roku, AAL. Rep60 A149, k. 174; AAL. Rep60 A150, k. 135v.

„canonicales”⁴. Liczba wikariuszy kolegiackich, ustalona w dokumencie fundacyjnym, nie zmieniała się do II połowy XVIII wieku. Dekret reformacyjny wizytacji biskupa Turskiego z 29 stycznia 1770 roku podkreślił obowiązek utrzymywania pięciu wikariuszy przez dziekana oraz czterech przez scholastyka i kanoników „fundi Chmielek”⁵.

Określona w dokumencie fundacyjnym liczba wikariuszy kolegiackich nie została prawdopodobnie nigdy osiągnięta⁶. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy był prowizyjny charakter obsady wikarii, które nie posiadały charakteru odrębnego beneficjum kościelnego. Prałaci i kanonicy samodzielnie decydowali o powierzeniu obowiązków wikariusza duchownemu, wyznaczając mu za ich pełnienie określone honorarium roczne („salarium”)⁷. Zdarzało się jednak, tak jak w 1659 roku, że stanowiska wikariuszy były nieobsadzone, a honoraria zatrzymywał np. dziekan⁸.

W II połowie XVIII wieku zmieniło się położenie formalno-prawne wikariuszy kanonickich („canonicales”). 20 maja 1765 roku w Skierbieszowie została zawarta umowa między scholastykiem i kanonikami „fundi Chmielek” a wikariuszami kolegiackimi, która wyznaczała wikariuszom stałą pensję z dóbr Chmielek w wysokości 500 złotych rocznie⁹. Następnego dnia biskup Walenty Wężyk zatwierdził to porozumienie, przyznając lub też uznając („conservamus”) prawo patronatu scholastyka i czterech kanoników nad wikariuszami kanonickimi¹⁰. Kolejnego dnia, 22 maja, wikariusze kolegiaccy otrzymali prezentę ze strony scholastyka oraz kanoników kolegiackich, aby już 24 maja pojawić się przed biskupem, z prośbą o instytucję kanoniczną, której biskup dokonał¹¹.

⁴ Wa d o w s k i, *Wiadomości*, s. 83-84. Obowiązek utrzymywania przez prałatów i kanoników kolegiackich czterech wikariuszy potwierdzają wizytacje kolegiaty z 1630 i 1638 roku, AAL. Rep60 A149, k. 174; AAL. Rep60 A150, k. 138.

⁵ AAL. Rep60 A134, s. 508-509.

⁶ S t o p n i a k, *Dzieje*, s. 145, 149; AAL. Rep60 A150, k. 138.

⁷ Akta sądowe zawierają wiele wpisów potwierdzających prowizje, np. 17 grudnia 1616 roku Mikołaj Kiślicki, dziekan kolegiacki, udzielił prowizji na wikarię zamojską Samuelowi Piwko, wyznaczając mu roczną pensję w wysokości 70 złotych (AAL. Rep60 A107, k. 83v). Podobną prowizję otrzymał 18 kwietnia 1642 r. Piotr Niekraszewicz od Jakuba Skwarskiego, dziekana kolegiackiego, z tym że honorarium wyniosło 100 zł (AAL. Rep60 A113, k. 5). Podobne pensje otrzymywali wikariusze kanonicy, np. 8 marca 1631 roku Wawrzyniec Dąmbrowski – 70 złotych (AAL. Rep60 A110, k. 151v), 27 marca 1638 roku Jakub Siedmiogrocki – 100 złotych (AAL. Rep60 A111, k. 412).

⁸ S t o p n i a k, *Dzieje*, s. 145.

⁹ AAL. Rep60 A133, k. 277-278.

¹⁰ „Iam autem ius patronatus eorundem vicariorum fundi Chmielek penes perillustrem reverendum scholasticum et quatuor canonicos eiusdem fundi uti illis competens conservamus nunc etiam perpetuum imo verius toties quoties sive post cessum aut decessum occurrerit eiusdem vicariatus vacatio”, AAL. Rep60 A133, k. 279.

¹¹ „(...) comparuerunt personaliter admodum reverendi Michael Bogucki, Antonius Piecek, Andreas Kisielowski adhucusque per provisionem sibi a patres reverendos scholastico et

Niepozorna na pierwszy rzut oka wzmianka w dokumencie biskupa Wężyka z 21 maja 1765 roku, zmieniająca sposób obsady wikariuszy „fundi Chmielek”, oznaczała w rzeczywistości przekształcenie wikarii prowizyjnych w samodzielne beneficja kościelne (wikarie wieczyste). Wizytacja biskupa Turskiego z 29 stycznia 1770 roku inicjatywę takiej zmiany przypisuje samym wikariuszom kanonicznym, którzy chcieli w ten sposób upodobnić się do kapituły i odróżnić zdecydowanie od wikariuszy dziekańskich. Pragnęli oni, podobnie jak scholastyk i kanonicy „fundi Chmielek”, obejmować swoje stanowiska z prezenty ordynatów zamojskich¹². Można z dużym prawdopodobieństwem przypuszczać, że wynikało to z chęci uniezależnienia materialnego od kapituły, która zaniedbywała wypłatę świadczeń dla wikariuszy prowizyjnych. Realizacja postulatów kapituły oznaczałaby podział dóbr Chmielek między kapitułę i wikariuszy. Wikariusze zgodzili się jednak odstąpić od swoich żądań i zawarli porozumienie ze scholastykiem i kanonikami, o którym była mowa w poprzednim paragrafie. Zrezygnowali w nim z wszelkich pretensji do dóbr Chmielek¹³.

Przyznanie prawa patronatu wikariuszy „fundi Chmielek” scholastykowi i kanonikom kolegiackim spotkało się ze sprzeciwem ordynatów zamojskich jako potomków fundatora kapituły i wikariuszy. Klemens Zamojski, VIII ordynat (1760-1767), złożył protestację na ręce notariusza apostolskiego w tej sprawie. W opinii członków kapituły była ona bezzasadna, zaś sam ordynat, gdy został dobrze poinformowany o charakterze sporu przez nowego biskupa chełmskiego Feliksa Turskiego, zdecydował się nie nadawać sprawie dalszego biegu¹⁴.

Po objęciu przez Antoniego Piecka, wikariusza kolegiackiego, prepozytury szpitalnej w Zamościu, wybuchł spór o opróżnione przez niego beneficjum. 20 grudnia 1770 roku prezentę na nie z rąk scholastyka i czterech kanoników „fundi Chmielek” otrzymał Wojciech Adamski, student seminarium zamojskiego¹⁵. W cztery dni później (24 grudnia 1770 roku) Jan Jakub Zamojski,

---

canonicis fundi Chmielek inscriptam iurati reverendus quoque Martinus Baranski per simplicem applicationem eidem ecclesiae serviens vicarii, nunc vero vigore concordati (...) ab eodem scholastico et canonicis praesentati sub die 22 maii anno nunc currentis 1765”, AAL. Rep60 A133, k. 252-252v.

¹² „Quia vero moderni vicarii quatuor in aequa lance cum decanalibus vicariis in erectione, quo ad ius vocationis suae ad vicariatum et conservationis positi, non contenti, quod per provisionem officiosam canonicorum suorum sive praesentationem ad ordines et ecclesias vocentur et promoveantur, non minus ac vicarii decanales vocari et promoveri ab origine solebant et solent, sed ob aequalem in bonis Chmielek foundationem aequaliter cum suis canonicis per praesentationem promoveri ab illustrissimo collegiatae patrono iterato cupiunt”, AAL. Rep60 A134, s. 509.

¹³ „Possessionemque regiminis praefatorum bonorum minime perturbare nec aliquibus litium gradibus impetere se obstrinxerunt”, AAL. Rep60 A133, k. 277v.

¹⁴ Zob. aneks, s. 240.

¹⁵ WAPL. Zespół Kolegiata Zamojska, nr 449.

IX ordynat (1767-1778) zaprezentował na wakujące beneficjum swojego kandydata – Jana Wojciechowskiego¹⁶. Na początku roku następnego (1 lutego 1771 roku) ordynat złożył manifestację w sądzie metropolitalnym we Lwowie, w której oskarżył scholastyka i kanoników o przywłaszczenie praw patronackich i niedopuszczanie do instytucji Wojciechowskiego na wakujące beneficjum¹⁷. Trudno podać przyczyny skierowania sprawy od razu do sądu II instancji, z pominięciem sądu diecezjalnego. Zwłaszcza, że scholastyk i kanonicy zamojscy formalną protestację, skierowaną przeciw prezencje dokonanej przez ordynata zamojskiego, złożyli w konsystorzu chełmskim dopiero 22 lutego 1771 roku. Wyrazili przy tej okazji wolę powrotu do starego sposobu powoływania wikariuszy kolegiackich przez prowizję. Zawarty w dokumencie biskupa Wężyka z 1765 roku ustęp o przyznaniu im prawa patronatu określili jako spełnienie woli samych wikariuszy („nonnisi affectationi vicariorum annuendo”). Zaproponowali jednocześnie udzielenie takiej prowizji, zgodnie ze starym zwyczajem, Wojciechowi Adamskiemu, którego wcześniej prezentowali na to beneficjum¹⁸.

25 lutego, trzy dni po wspomnianym proteście, Jan Wojciechowski zgłosił się w konsystorzu chełmskim z prośbą o instytucję na wikarię kolegiacką na podstawie prezenty otrzymanej od Jana Jakuba Zamoyskiego. Spotkało się to z ponownym sprzeciwem scholastyka i kanoników, którzy byli reprezentowani przez Dominika Rydulskiego. Wyrokiem przedstanowczym sądu („sententia interlocutoria”) instytucja została wstrzymana, aż do wyjaśnienia sprawy sposobu obsady wikarii kolegiackich. Decyzja ta spotkała się ze sprzeciwem ordynata, który 29 kwietnia 1771 złożył apelację w sądzie metropolitalnym lwowskim¹⁹. Wobec braku wyroku ostatecznego („sententia definitiva”) odnośnie spornego prawa patronatu w sądzie I instancji, 13 maja 1771 sąd metropolitalny wydał wyrok odsyłający („decretum remissionis”) sprawę do ponownego rozpatrzenia w sądzie I instancji²⁰.

26 czerwca 1771 roku przed biskupem chełmskim Antonim Onufrym Okęckim stawili się pełnomocnik ordynata Jana Jakuba Zamoyskiego – Tadeusz Zakrzewski, starosta szczebrzeski oraz Dominik Rydulski, który reprezentował scholastyka i pozostałych kanoników kolegiackich. Posiedzenie miało zdecydować o przyznaniu praw patronackich względem wikariuszy kolegiackich ordynatom zamojskim lub przywróceniu starego sposobu obsady przez prowizję ze strony scholastyka i czterech kanoników „fundi Chmielek”. Powodem w tej sprawie, zgodnie z protestacjami z 22 i 25 lutego, był scholastyk oraz kanonicy zamojscy fundi Chmielek²¹. 21 sierpnia 1771 roku sąd biskupi

¹⁶ AAL. Rep60 A137, k. 88v.

¹⁷ AALw. K.K. 44, s. 168-170.

¹⁸ AAL. Rep60 A134, s. 419-420.

¹⁹ AALw. K.K. 44, s. 251-252.

²⁰ AALw. K.K. 44, s. 257-261; AAL. Rep60 A136, s. 42.

²¹ Zapis w księdze otwierający sprawę pod datą 26 czerwca („Pro illustro et magnifico Joanne Zamoyski ordinato Zamoscense palatino Podoliae actore et citato contra illustres

w Skierbieszowie uznał rację scholastyka oraz kanoników kolegiackich i wydał wyrok ostateczny, w którym przywrócił prowizyjny sposób obsady wikariuszy²². Ordynat zamojski złożył odwołanie od wyroku do sądu metropolitalnego we Lwowie, który 10 grudnia 1771 roku uznał jego argumentację i przyznał prawo patronatu nad wikariuszami kanonicznymi ordynatom zamojskim²³. Kilka dni później (23 grudnia 1771 roku) scholastyk oraz kanonicy kolegiaccy złożyli w sądzie metropolitalnym zapowiedź odwołania od tej decyzji do Stolicy Apostolskiej²⁴.

24 stycznia 1772 roku przed oficjałem krasnostawskim pojawił się ponownie z prośbą o instytucję na wikarię zamojską Jan Wojciechowski, powołując się na wyrok sądu lwowskiego z 10 grudnia 1771 roku. Zapowiedział jednocześnie ugodę między ordynatem i kanonikami, w myśl której kanonicy i scholastyk mieli odstąpić od zapowiedzianej apelacji „sub certis contidionibus”²⁵. 6 marca 1772 roku scholastyk i kanonicy odstąpili od apelacji do Rzymu i Jan Wojciechowski został instytuowany na wikarię zamojską na podstawie prezenty ordynata²⁶. Od tego momentu wikariusze kolegiaccy „fundi Chmielek” byli prezentowani przez ordynata²⁷, w odróżnieniu od wikariuszy dziekańskich powoływanych przez prowizję²⁸.

admodum reverendum scholasticum et quatuor canonicos fundi Chmielek insignis ecclesiae collegiatae Zamoscensis citatos et actores” [podkr. autora]) może sugerować pozew wzajemny, lecz cały bieg sprawy, a zwłaszcza treść wyroku ostatecznego z 21 sierpnia pozwalają twierdzić, że powodem byli tutaj scholastyk i kanonicy („Inter illustres admodum reverendum scholasticum et quatuor canonicos insignis ecclesiae collegiatae Zamoscensis fundi Chmielek actores et illustrissimum magnificum Jacobum Zamoyski (...) citatum” [podkr. autora]), AAL. Rep60 A136, s. 4, 41.

²² AAL. Rep60 A136, s. 41-52.

²³ AAL. Rep60 A137, k. 89; WAPL. Zcspół Kolegiata Zamojska, nr 61 (AMBK 1926).

²⁴ AAL. Rep60 A137, k. 89v.

²⁵ AAL. Rep60 A137, k. 88v-89v („iuris passivi subiectionum ad vicariatus promovendorum, iudicii capitularis, regiminis bonorum fundationalium, difformitatis vicariorum fundi decanalis”).

²⁶ AAL. Rep60 A137, k. 103v-104v.

²⁷ Michał Bogucki i Marcin Barański instytuowani 3 kwietnia 1772 na podstawie prezenty ordynata z 18 marca (AAL. Rep60 A137, k. 132-132v); Antoni Piecek, prepozyt szpitalny zamojski instytuowany 3 kwietnia 1772 roku (po śmierci Andrzeja Kisielowskiego) na podstawie prezenty ordynata z 18 marca (AAL. Rep60 A137, k. 133v); Kajetan Derbedroszewicz instytuowany 13 listopada 1772 (po przejściu Michała Boguckiego na prebendę różańcową) na podstawie prezenty ordynata z 12 października (AAL. Rep60 A137, k. 220); Mikołaj Maciejowski instytuowany 21 kwietnia 1773 roku (po przejściu Antoniego Piecka do kościoła parafialnego w Botorzu), na podstawie prezenty ordynata (AAL. Rep60 A137, k. 293); Wojciech Smulski instytuowany 14 kwietnia 1774 roku (po przejściu Jana Wojciechowskiego na prebendę różańcową w kościele tomaszowskim) na podstawie prezenty ordynata z 9 marca (AAL. Rep60 A137, k. 371).

²⁸ Prowizję taką otrzymali: 6 listopada 1772 roku Mikołaj Maciejowski, student seminarium zamojskiego (AAL. Rep60 A137, k. 219v) oraz 28 lutego 1774 roku Michał Witawski, Józef Prustan i Franciszek Rzeszowski od Aleksandra Trembińskiego, kanonika katedralnego

2. Data powstania i autorstwo

Przed próbą określenia czasu powstania oraz autora rękopisu zatytułowanego „*Reflexiones super iure praesentandi vicarios ad ecclesiam collegiatam Zamoscensem scholastico et canonicis primaevae foundationis fundi Chmielek competente*”²⁹ należy postawić pytanie o jego charakter formalno-prawny. Treść, struktura oraz sposób formułowania wypowiedzi wskazują, że stanowił on element postępowania dowodowego w kanonicznym procesie sądowym. Zawiera on uzasadnienie i argumenty powoda (tj. scholastyka i kanoników) do tzw. artykułów dowodowych w sprawie o obsadę wikarii kolegiackich w Zamościu³⁰.

Poszerzony i nieco zmieniony tekst tego rękopisu, znajduje się w odpisie w aktach sądowych biskupa Okęckiego pod datą 26 czerwca 1771 roku³¹. Jego tytuł w odpisie jest nieco inny: „*Rationes ex parte illustrium canonicorum Zamoscensium fundi Chmielek pro iure vocandi vicarios ad ecclesiam collegiatam Zamoscensem scholastico et quattuor canonicis eiusdem collegiatae competente anno Domini 1771 die 26 mensis iunii*”³². Dość trudno określić precyzyjnie relację między rękopisem w poszycie i odpisem zawartym w aktach sądowych biskupa Okęckiego. Poszyt powstał z pewnością wcześniej, na co wskazuje korekta błędów oraz uzupełnienia dokonane w wersji wpisanej do akt sądowych. Poprawki zostały wprowadzone prawdopodobnie na skutek odpowiedzi ze strony Zamojskich na argumenty kanoników. Wskazuje na to wyraźnie tytuł pisma przedstawionego przez pełnomocnika ordynata („*Replicatio ad reflectiones super iure patronatus et praesentandi vicarios ad ecclesiam insignis collegiatae Zamoscensis acsi scholastico et canonicis fundi Chmielek competente pro termino ex literis cridae coincidenti die 25. februarii 1771 anno facta*”) oraz wymiana poglądów odnośnie czasu powstania kolegiaty. W poszycie, w punkcie 3, pojawia się fragment: „*A condita collegiata per annos 130*”, który został poprawiony i w aktach sądowych jest już: „*A condita collegiata per annos 170*”. Poprawka jest reakcją na zdanie zamieszczone w odpowiedzi Ordynacji: „*Condita ecclesia collegiata non est ab anno 130 sed ab anno 170*”³³.

---

lwowskiego, prepozyta katedralnego chełmskiego, dziekana zamojskiego (AAL. Rep60 A137, k. 353v-354).

²⁹ WAPL, Zespół Akt Kolegiaty Zamojskiej, nr 64.

³⁰ Wskazuje na to sformułowanie użyte w aktach sądowych: „*ad lectionem probationum, exceptionum et replicationum in seorsivis schedis descriptarum*”, AAL. Rep60 A136, s. 6. Artykuły dowodowe („*articuli probandi*”) były to pozycje sporne, które były przedmiotem dowodzenia każdej ze stron procesowych, E. R i t t e r, *Prawo kościelne katolickie*, t. 2, Lwów 1907, s. 70.

³¹ Zob. s. 224, przyp. 21.

³² AAL. Rep60 A136, s. 6-7.

³³ AAL. Rep60 A136, s. 24.

Można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że rękopis w poszycie („Reflexiones”) był pierwszą wersją argumentacji kanoników, która została przedstawiona ordynatom. W reakcji na nie, przygotowano odpowiedź („Replicatio ad reflexiones”), przedstawioną z kolei scholastykowi i kanonikom. Uwzględnienie uwag Ordynacji pozwoliło scholastykowi i kanonikom zredagować poprawioną wersję swojego uzasadnienia („Rationes”). Akta sądowe zawierają odpowiedź ze strony Ordynacji („Replicatio ad reflexiones”) oraz poprawioną argumentację scholastyka i kanoników („Rationes”)³⁴.

Dość skomplikowane wzajemne relacje treściowe trzech wymienionych wyżej tekstów ukazuje zamieszczone niżej zestawienie. Można oczywiście przyjąć istnienie innych dokumentów nie odnalezionych w czasie kwerendy³⁵, jednak kolejność podana poniżej nie pozostawia wątpliwości:

„Reflexiones super iure praesentandi vicarios ad ecclesias collegiatam Zamoscensem scholastico et canonicis primaevae fundationis fundi Chmielek competente” (poszty w WAPL, 1770-1771 rok)

„Replicatio ad reflectiones super iure patronatus et praesentandi vicarios ad ecclesias insignis collegiatae Zamoscensis acsi scholastico et canonicis fundi Chmielek competente pro Termino ex literis cridae coincidenti die 25. februarii 1771 anno facta” (tekst w aktach sądowych)

„Rationes ex parte illustrium canonicorum Zamoscensium fundi Chmielek pro iure vocandi vicarios ad ecclesias collegiatam Zamoscensem scholastico et quattuor canonicis eiusdem collegiatae competente anno Domini 1771 die 26 mensis iunii” (tekst w aktach sądowych)

Część I

punkt 1
punkt 2
punkt 3
punkt 4
punkt 5
punkt 6
punkt 7
punkt 8
punkt 9
punkt 10
punkt 11

Ad. 1
Ad. 2
Ad. 3
[brak odpowiedzi na punkt 4]
Ad. 4 [odpowiedź na punkt 5]
Ad. 5 [odpowiedź na punkt 6]
Ad. 6 [odpowiedź na punkt 7]
Ad. 7 [odpowiedź na punkt 8]
Ad. 8 [odpowiedź na punkt 9]
Ad. 9 [odpowiedź na punkt 10]
Ad. 10 [odpowiedź na punkt 11]

Część II

punkt 1
punkt 2
punkt 3
punkt 4
punkt 5

Część I

punkt 1 poszerzony
punkt 2
punkt 3
punkt 4 poszerzony
punkt 5 poszerzony
[brak całego punktu 6]
punkt 7 poszerzony
punkt 8
punkt 9
punkt 10
punkt 11

Część II

punkt 1 poszerzony
punkt 2
punkt 3
punkt 4
punkt 5
punkt 6

³⁴ AAL. Rep60 A136, s. 6-29.

³⁵ Poza obszarem zainteresowania pozostał najpóźniejszy z odnalezionych rękopisów, zawierający argumenty scholastyka i kanoników, a przedstawiony prawdopodobnie w sądzie metropolitalnym w odpowiedzi na apelację ordynata od wyroku z 21 sierpnia 1771 roku, WAPL, Zespół Akt Kolegiaty Zamojskiej, nr 61.

Wobec braku bezpośrednich informacji, nie można jednoznacznie i pewnie określić autora oraz dokładnego czasu powstania „Reflexiones”. Podane wyżej informacje oraz treść rękopisu wskazują na lata 1770-1771 jako czas jego powstania. W tekście (punkt 3) znajduje się fragment: „ut constat ex decreto visitationis collegiatae per illustrissimum et reverendissimum Turski episcopum Helmensensem anno praesenti expedite”. W punkcie 9 zaś można znaleźć fragment: “Idem testatur novissimum decretum visitationis collegiatae Zamoscensis per illustrissimum episcopum Turski anno praeterito latum et propositum”. Wizytacja biskupa Turskiego, o czym była mowa wyżej, miała miejsce w styczniu 1770 roku. Cytowany fragment z punktu 3 został zmieniony w odpisie z 1771 roku zawartym w aktach sądowych. W miejsce zwrotu: „anno praesenti”, pojawił się: „anno immediate praeterito”³⁶.

Bardziej skomplikowane jest ustalenie autorstwa rękopisu. Wiele wskazuje na Dominika Rydułskiego, kanonika „fundi Chmielek”, który był pełnomocnikiem scholastyka i pozostałych kanoników w czasie posiedzenia sądu 26 czerwca 1771 roku³⁷. Przemiawia za tym prawnicze przygotowanie Rydułskiego, który w latach 1754-1784 był profesorem prawa kanonicznego w Akademii Zamojskiej i jej ostatnim rektorem³⁸. Wspomniany w treści przykład obsady prebend kościoła kolegiackiego w Ołyce, wskazuje na dobrą znajomość sytuacji przy tym kościele. Dominik Rydułski, po zdobyciu tytułu bakałarza na Uniwersytecie Krakowskim został w 1743 roku, na wezwanie Akademii Zamojskiej, nauczycielem gramatyki w jej kolonii, która znajdowała się w Ołyce. Wizytował tę kolonię jeszcze w 1753 roku³⁹. Nie można wykluczyć, że pomocą służyli Rydułskiemu Baltazar Dulewski, kanonik katedralny i scholastyk kolegiacki⁴⁰, Klemens Podziomkiewicz, Tomasz Karwosiecki oraz Andrzej Wątrobski, kanonicy „fundi Chmielek” oraz profesorowie Akademii Zamojskiej⁴¹.

3. Treść

Punktem odniesienia dla analizy omawianego dokumentu musi być cel jego przygotowania. Można go określić na podstawie bezpośrednich wzmianek w treści, a także przez kontekst oraz tło historyczne jego powstania. Na pierwsze miejsce wysuwa się tutaj wykazanie bezprawności prawa patronatu ordynatów nad wikariuszami kolegiackimi (twierdzenie negatywne). Drugim ce-

³⁶ AAL. Rep60 A136, s. 11.

³⁷ Zob. s. 224.

³⁸ W a d o w s k i, *Wiadomości*, s. 57-58.

³⁹ L. G r z e b i e ń, *Rydułski Dominik Jan*, w: *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 33, s. 427.

⁴⁰ B. H o r o d y n s k i, *Dulewski Baltazar*, w: PSB, t. 5, s. 454.

⁴¹ M. C h a c h a j, *Wykształcenie profesorów Akademii Zamojskiej*, w: *W kręgu akademickiego Zamościa*, red. H. Gmiterek, Lublin 1996, s. 129, 135, 136, 140.

lem było uzasadnienie prawa powoływania wikariuszy przez członków kapituły kolegiackiej (twierdzenie pozytywne). Można z dużym prawdopodobieństwem stwierdzić, że nie chodziło o potwierdzenie prawa patronatu kapituły nad wikariuszami kolegiackimi, lecz jedynie o udowodnienie prowizyjnego sposobu ich powoływania. Wskazuje na to fakt, że dokument biskupa Wężyka z 1765 roku, który zmieniał sposób obsady wikariuszy kolegiackich z prowizyjnego na instytucyjny, został wydany z woli samych wikariuszy i nie jest wykluczone, że wbrew scholastykowi i kanonikom zamojskim. Ponadto już w lutym 1771 roku, scholastyk i kanonicy – w celu uniknięcia konfrontacji z ordynatem – wyrazili wolę powrotu do starcego sposobu powoływania wikariuszy kolegiackich⁴².

Twierdzenie kanoników o bezprawności patronatu ordynatów i słuszności swoich kompetencji względem obsady wikarii kolegiackich zasadzało się na dwóch podstawowych faktach:

A. fundator kolegiaty, Jan Zamoyski, nie objął prawem patronatu wikarii kolegiackich i ich obsadę pozostawił kanonikom;

B. przez 170 lat wikariusze byli powoływani przez prowizję ze strony kanoników, a nie prezentę ze strony ordynatów.

Przed podjęciem analizy środków i metod dowodzenia przytoczonych wyżej faktów, należy odnieść się do punktu 4 rękopisu. Podniesiona tam kwestia prawa powoływania wikariuszy przez scholastyka i kanoników w oparciu o statuty kapituły kolegiackiej z 1609 roku została całkowicie pominięta w odpowiedzi ze strony Ordynacji. Można przypuszczać, że zagadnienie to zostało wyłączone przez sąd z artykułów dowodowych. Sprawę komplikuje ponowne pojawienie się tego punktu, i to w rozszerzonej wersji, w argumentacji kanoników zamieszczonej w aktach sądowych⁴³.

Całość dowodu została przez kanoników podzielona na dwie części. Pierwsza, składająca się z 11 punktów, zawiera fakty oraz argumenty, które popierają podane wyżej twierdzenia. W drugiej, zawierającej 5 punktów, znalazło się odniesienie do tych faktów, które mogą całość dowodu podważyć, a zostały wskazane zapewne przez stronę ordynacką.

Dowodzenie twierdzenia A. mogło oprzeć się tylko na domniemaniu faktu, gdyż brak jest dowodów bezpośrednich. W tym przypadku musiałoby to być wyraźne oświadczenie woli Jana Zamoyskiego, a takiego źródła nie podają. W tej sytuacji kanonicy oparli swój dowód na pominięciu przez Jana Zamoyskiego problemu patronatu wikariuszy w dokumencie fundacyjnym kolegiaty, co, w ich interpretacji, świadczyło o woli fundatora by nie byli nim objęci⁴⁴. Ten sposób dowodzenia został poważnie osłabiony przez odpowiedź ze strony Ordynacji. Jej autor podkreślił m.in., że powstanie prawa patronatu nie wymaga wyrażenia „*expressis verbis*” w dokumencie fundacyjnym lub

⁴² Zob. s. 224.

⁴³ AAL. Rep60 A136, s. 12.

⁴⁴ Zob. aneks, s. 233.

erekcyjnym beneficjum. Poparł to twierdzenie przepisami i literaturą kanoniczną⁴⁵. Zdecydowanie natomiast wątpliwe jest oparcie praw kanoników na zdaniu: „quos vicarios ipse decanus deliget”⁴⁶. Nie można bowiem znaleźć takiego sformułowania w dokumencie fundacyjnym, co natychmiast podniosła strona ordynacka w swojej odpowiedzi⁴⁷.

Uzasadnienie twierdzenia A. wymagało odniesienia się także do innego dokumentu związanego z powstaniem kolegium wikariuszy. Chodzi o nadanie im dóbr Chmiełek, potwierdzone zapisem w aktach Trybunału Koronnego w Lublinie w 1601 roku. Znajduje się w nim fragment, w którym Jan Zamoyski wyraźnie zarezerwował dla siebie i swoich następców prawo patronatu wikarii kolegiackich. Kanonicy wskazywali na świecki charakter tego dokumentu, jako czynnik osłabiający jego wartość dowodową w sprawie o prawo patronatu jako „ius spirituale annexum”. Ponadto na podstawie braku egzekucji tego prawa przez samego fundatora i jego następców wnioskowali, że wspomniany fragment pojawił się w dokumencie z inicjatywy pisarza („privata voluntate scriptoris”) i wbrew woli Jana Zamoyskiego⁴⁸.

Dowodem pośrednim na poparcie twierdzenia A. miała być też powszechna praktyka powoływania wikariuszy przez kanoników obowiązująca w kościołach katedralnych i kolegiackich w Rzeczypospolitej. Powołali się tutaj na przykład kolegiaty w Ołyce fundacji Radziwiłłów. Kanonicy przypuszczali, że Jan Zamoyski kierując się przykładem innych kościołów kolegiackich w Rzeczypospolitej ich obsadę pozostawił kolegium kanonickiemu⁴⁹. Strona ordynacka łatwo podważyła tę argumentację podając przykłady kościoła katedralnego w Krasnymstawie (patronat kolegium wikariuszy) oraz kolegiaty lubelskiej (patronat miejski)⁵⁰.

Ostatnim elementem dowodowym twierdzenia A. jest argument zawarty w twierdzeniu B. W tej sytuacji twierdzenie B. staje się dowodem pośrednim twierdzenia A. Całość opiera się na logicznym założeniu: nie mogło być wołą fundatora objęcie wikarii kolegiackich patronatem ordynatów, skoro przez 170 lat nie dokonali oni żadnej prezenty ani w żaden sposób nie dochodzili tego przywileju.

Środkiem dowodowym, na którym kanonicy oparli twierdzenie B. były zarówno akta biskupie i konsystorskie, jak również protokoły wizytacyjne z XVII i XVIII wieku. Nie zachowały się w nich żadne ślady wpływu ordynatów na obsadę wikarii kolegiackich, podczas gdy wpisy prowizji kanonickich pojawiają się regularnie⁵¹. Kwerenda akt sądowych z XVII wieku potwierdza

⁴⁵ AAL. Rep60 A136, s. 22.

⁴⁶ Zob. aneks, s. 235.

⁴⁷ AAL. Rep60 A136, s. 24.

⁴⁸ Zob. aneks, s. 238-239.

⁴⁹ Zob. aneks, s. 236.

⁵⁰ AAL. Rep60 A136, s. 25-26.

⁵¹ Zob. aneks, s. 235.

zawartą w rękopisie opinię. O ile regularnie występują wpisy dokumentów prezentacyjnych ordynatów na kanonie i prałatury lub też beneficja parafialne, o tyle brak takich śladów w odniesieniu do wikarii kolegiackich.

Kanonicy podali ponadto przykłady zachowań ordynatów w XVII i XVIII wieku, które świadczyły o uznaniu i akceptacji istniejącej sytuacji, tj. obsady wikarii przez prowizję kanoniczną. Chodziło tu m.in o dokument fundacyjny seminarium z 20 marca 1640 roku, w którym Katarzyna Zamoyska uznała prawo kanoników do powoływania wikariuszy kolegiackich. Zostało to potwierdzone przez Jana Zamoyskiego (III ordynata) w 1665 roku w sądzie grodzkim w Krasnymstawie⁵². Jako dowód kanonicy przytoczyli także decyzję biskupa Wężyka z 21 lipca 1765 roku o zmianie sposobu powoływania wikariuszy kolegiackich. Prowizja ze strony scholastyka i kanoników została zastąpiona udzielonym im prawem patronatu⁵³.

Kwestionując uprawnienia ordynatów i podkreślając swoje, kanonicy wielokrotnie i bardzo mocno korzystali z przepisów o przedawnieniu („ex prescriptione”). Autor rękopisu odwoływał się tutaj zarówno do przepisów zawartych w prawie świeckim (*Corpus iuris civilis*) jak i w prawie kanonicznym (*Corpus iuris canonici*, dekrety soboru trydenckiego)⁵⁴. Wykorzystał także decyzje Roty Rzymskiej oraz opracowania kanonistów nowożytnych takich jak: Hieronymus Gonzalez, Michael Angelus Paleoli, Stephan Wiestner, Fredericus de Senis (Federico Petrucci), Rolandus a Valle, Augustinus Barbosa, Corradus Pyrrhus⁵⁵.

Prezentowany niżej dokument, chociaż dotyczy sporu o obsadę wikarii kolegiackich, poruszył także zagadnienie sytuacji formalno-prawnej wikarii zamojskich w XVIII wieku. W latach 1765-1771 zaszła tutaj istotna zmiana: nastąpiło przekształcenie wikarii prowizyjnych w beneficja podlegające prawu patronatu. Bardzo wymowny jest wpis w aktach sądowych z 24 maja 1765 roku, gdzie pojawiły się aż trzy kategorie wikariuszy kolegiackich: „applicati”, „provisi” i „praesentati”⁵⁶. Świadomość istnienia dwóch typów wikariuszy kolegiackich: „provisi” i „praesentati” posiadał też autor analizowanego rękopisu. Wprowadził on ciekawe i, z punktu widzenia prawa kanonicznego, słuszne rozróżnienie między beneficjami oraz urzędami kościelnymi obsadzonymi na mocy prowizji, które nie podlegały prawu patronatu⁵⁷. Przekształcenie prowizyjnych wikarii kolegiackich w beneficja kościelne odbyło się w większości kapituł kolegiackich w Rzeczypospolitej znacznie wcześniej niż w Zamościu, np. w kolegiacie łowickiej w 1467 roku⁵⁸, zaś w kolegiacie tar-

⁵² Zob. aneks, s. 235-236.

⁵³ Zob. aneks, s. 237.

⁵⁴ Zob. przyp. 73, 74, 93, 94, 95, 105.

⁵⁵ Zob. przyp. 75, 76, 77, 81, 87, 88, 89, 90, 96, 98, 99, 103.

⁵⁶ Zob. przyp. 11.

⁵⁷ Zob. aneks, s. 234.

⁵⁸ *Jana Łaskiego liber beneficiorum*, wyd. J. Łukowski, t. 2, Gniczno 1881, s. 250.

nowskiej w 1458 roku⁵⁹. W większości kościołów kolegiackich, inaczej niż w Zamościu, prawo patronatu wobec wikariuszy posiadali członkowie kapituły, natomiast instytucja należała do najwyższego rangą prałata⁶⁰.

---

⁵⁹ ADT. KKol I.3, s. 47.

⁶⁰ Wskazują na to przykłady kolegiat w Kaliszu (ADWł. GAV21, s. 34), Kurzelowie (ADWł. GAV61, s. 54-55), Łowiczu (*Jana Łaskiego liber beneficiorum*, s. 250), Opatowie (W. Gałązka, *Kapituła kolegiacka w Opatowie w latach 1562-1983*, Sandomierz 1997, s. 211-212), Skalbmierzu (AKMK, AV57, k. 100), Stanisławowie (J. K r ę - t o s z, *Organizacja archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego od XV w. do 1772 roku*, Lublin 1986, s. 152-153), Tarnowie (wyjątkiem był wioekantor, prezentowany przez dziedziców Tarnowa, ADT. KKol I.3, s. 47), Wieluniu (oprócz wikariuszy prezentowanych przez każdego członka kapituły - 3 prałatów i 4 kanoników - powinien być ósmy wikariusz z prezeny rajców wieluńskich, ADWł. GAV66, s. 27), Wiślicy (AKapK. AV53, k. 229v, 278) i Żółtkwi (K r ę t o s z, *Organizacja*, s. 152-153).

ANEKS⁶¹

[s. 1] Reflexiones super iure praesentandi vicarios ad ecclesiam collegiatam Zamoscensem scholastico et canonicis primaevae foundationis fundi Chmielek competente^a

Imo^b

In erectione ecclesiae collegiatae de iure patronatus habentur haec formalia: De iure patronatus praelatos canonicosque ac in omnibus meis haereditariis bonis plebanos ac reliquos sacerdotes praesentandi, cum diutius mecum recogitarem, ne minus digni alias alia de causa praesentarentur⁶², tandem ita mihi visum est penes successores meos⁶³ esse debere. Eligendi erunt ad eius-modi sacerdotia ecclesiae ex academi- cis docti et boni viri, ad parochialium⁶⁴ etiam vicarii; et ad iudicandum⁶⁵ decanus cum collegio praelatorum et canonicorum adhibendus.

Super quibus verbis reflecti supplicamus. Primo dicit fundator⁶⁶: De iure patronatus praelatis canonicosque et subiungit ac in omnibus meis haereditariis bonis plebanos^c etc., ecce omisit vicarios, quos ponere post canonicos debuisset tanquam ad idem corpus ecclesiae cum praelatis et canonicis pertinentes, cur non posuit, ergo signum est, quod illos noluit comprehendi sub iure patronatus ad se suosque successores pertinente.

Nec refert primo, quod scripserit: In omnibus meis bonis plebanos aliosque sacer- dotes etc., nam hic per ly: alios sacerdotes non intelliguntur vicarii, quando quidem

⁶¹ Podstawą wydania jest 10-stronicowy poszyt znajdujący się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Lublinie, w Zespole Akt Kolegiaty Zamojskiej, nr 64. Tekst rękopisu został przygotowany zgodnie z *Instrukcją wydawniczą dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku*, red. K. Lepszy, Wrocław 1953. Ponieważ *Instrukcja* dotyczy przede wszystkim źródeł proveniencji świeckiej wprowadzono do niej pewne modyfikacje. Polegają one na konsekwentnym rozwinięciu skrótów występujących w dokumencie, w tym tytułatury np. venerabilis, reverendus. Bez zmian pozostała jedynie numeracja poszczególnych części rękopisu (tj. Imo, 2do) oraz skróty używane w opisach bibliograficznych cytowanych źródeł i opracowań. Ujednoliceniu uległa pisownia dużych i małych liter. Duże litery zastosowano tylko w nazwach miejscowych, określeniach Królestwa Polskiego i Ordynacji Zamojskiej oraz na początku cytatów, o ile było tak w podstawie wydania. W cytatach zamiast cudzysłowu występują, zgodnie z podstawą wydania, podkreślenia poprzedzone dwukropkiem. Podkreślone zostały także, zgodnie z treścią rękopisu, opisy bibliograficzne wykorzystywanych źródeł prawnych i traktatów kanonicznych.

^a Na ostatniej stronie znajduje się nieco inny tytuł: „Rationes pro iure providendi vicarios ad collegiat[am] Zamoscens[em] canonicos fundi Chmielek concernente”.

^b Numeracja poszczególnych części znajduje się na marginesie rękopisu.

⁶² Wydany przez A. Wadowskiego dokument fundacyjny zawiera w tym miejscu słowo „praesententur”, Wa d o w s k i, *Wiadomości*, s. 84.

⁶³ Tamże: „meos illud”.

⁶⁴ Tamże: „parochialia”.

⁶⁵ Tamże: „diudicandum”.

⁶⁶ Chodzi o Jana Zamojskiego (1545-1605), I ordynata, hetmana i kanclerza wielkiego koronnego, T. Zielińska, *Poczet polskich rodów arystokratycznych*, s. 465-467; S. Grzybowski, *Jan Zamojski*, Warszawa 1994.

^c Podkreślenia fragmentu „ac (...) plebanos” nie ma w rękopisie, ale powinno być, gdyż autor konsekwentnie podkreślał wszystkie zapożyczenia z dokumentów.

loquitur de sacerdotibus qui per praesentationem ac per consequens per institutionem (quae institutio de iure subsequitur praesentationem) vocantur ad beneficia in bonis Ordinationis, ut patet ex verbis: Aliosque sacerdotes praesentandi, vicarii autem nunquam per viam praesentationis, sed per viam provisionis a canonicis [2] sibi inscribi solite suos vicarios penes collegiatam Zamoscensem obtinebant.

Nec refert secundo, quod fundator scripserit generaliter: in omnibus meis bonis plebanos ac reliquos sacerdotes praesentandi ac per consequens, quod sub vocibus aliosque sacerdotes comprehenderit vicarios ecclesiae collegiatae, quia alias, quod in omnibus quindecim beneficiis intra Ordinationem sitis quorumvis vicariorum praesentationes sibi suisque successoribus reservasset, per consequens, quod domini praepositi, plebani a condita Ordinatione non interruptim provisiones suis vicariis inscribentes ad haec usque tempora, iura Ordinationis impie convellebant hancque convulsionem nullus illustrissimorum ordinatorum nullus ministrorum Ordinationis advertit, quod dicere nefas. Si itaque sub illa generalitate: in omnibus meis bonis aliosque sacerdotes praesentandi dicantur comprehendi vicarii ecclesiae collegiatae, nimium certe probabitur per consequens nihil. Debet ergo illa generalitas intelligi in sensu accomodo conformiter iuri et praxi, nimirum de beneficiis in titulum erectis vel erigendis, qualia sunt praepositurae, plebaniae, ecclesiae hospitalares, ad quae utique de iure acquiritur ius patronatus ex fundatione constructione dotatione, ac per consequens, quae conferuntur praevia praesentatione, ut patet ex voce: Praesentandi, non vero per provisionem officiose inscriptam, qualiter conferebantur ad haec usque tempora vicariatus ecclesiae collegiatae et conferri solent vicariatus in ecclesiis parochialibus.

Tandem cum agitur de promotione vicariorum ad beneficia, meminit eos expresse fundator, ibi: ad parochialium etiam vicarii, ergo etiam ubi agitur de praesentatione meminisset expresse vicarios, ne alias aliorum quam suo potius favori attendisset, quod quia non fecit, signum est quod eos noluerit comprehendi sub suo iure patronatus.

Dein reflecti supplicamus super verbis in erectione positis: eligendi erunt ad eiusmodi sacerdotia collegiatae ecclesiae ex accademicis docti et boni viri ad parochialium etiam vicarii, ecce determinavit fundator pientissimus personas eligendas ad sacerdotium ecclesiae collegiatae et ad parochiales, et non determinavit ad vicariatus, manifesto indicio, quod eos a se suisque successoribus eligi noluit, sed a capitulo.

Nec valet dicere vicarios contineri sub voce sacerdotii collegiatae, nam per sacerdotia hic intelligit [3] fundator praelatos et canonicos et non vicarios, quis enim diceret eligendos esse ad vicariatus accademicos, quorum officia academica sunt incompatibilia cum officii vicarialibus, et quibus in praemium meritorum in Accademia assignantur praelaturae et canonicatus, non vero vicariatus, alias enim miserum esset praemium academicorum.

Ad extremum fundator pientissimus praelatos et canonicos iudices subiectorum vocandorum ad beneficia ecclesiae collegiatae et alia parochialia intra Ordinationem constituit, vicariatus tamen eidem iudicio non submitit, ex eo quod gnari subiectorum praelati et canonici ad eosdem vicariatus subiecta vocare et communi iure aliarum collegiatarum in Regno Poloniae (quibus collegiatis et Zamoscensis per summos pontifices et serenissimos reges coequata) providere pro utilitate curae animarum et hori exigentia debeant. Idem-que vocantes et providentes Deo et iurisdictioni ecclesiasticae de subiectorum, praecipue vices suas obeuntium, respondere teneantur.

2do

Idem fundator pientissimus fundavit vicarios decanales et canonicas, aequae in bonis immobilibus aequae cum determinatione certae quotae annuae pensionis, nimi-

rum florenorum septuaginta et tamen vocationem eorum reliquit decano per verba ibi: quos vicarios ipse decanus deliget, praesumendum quod idem esse voluerit cum vicariis canonicalibus, maxime cum non constet de expressa reservatione vicariorum canonicalium et alias non est maior ratio, quare horum vocationem sibi reservasset, potius quam illorum utpote aequaliter (ut dictum est) in fundatione positorum et idem corpus ecclesiae cum aliis constituentium.

3tio

A condita collegiata per annos 130 semper canonici vicarios vocabant et nec unus quidem actus praesentationis per ipsum saltem fundatorem aut eius immediatum successorem gestus ostendibilis est, ut constat ex decreto visitationis collegiatae per illustrissimum et reverendissimum Turski episcopum Helmensem⁶⁷ [s] anno praesenti expedite, in quo decreto testatur idem illustrissimus episcopus, utpote requisitus in actis suis episcopalibus et consistorialibus consulto quaesivisse et nullum vestigium provisionis per illustrissimos haeredes, ordinatos, ad vicariatibus ecclesiae collegiatae invenisse, sicut tamenveniuntur praesentationes eorum ad praelaturas, canonicatus ac alia beneficia curata.

4to

Positive probatur ius vocandi vicarios privative pertinere ad canonicos ex statutis primaevis capitularibus, ibi: Vicarii praebendae Chmielecensis, quando desunt, cura [4] reverendorum dominorum scholastici et canonicorum suffici debebunt. Ecce capitulum onus curandi vicarios canonicis fundi Chmielek imposuit, tanquam illis quorum loco vicarii vices gerunt in choro.

5to

Probatur idem ius ex eo, quando quidem celsissima Catharina Zamoyska ducissa ad Ostrog⁶⁸ illustrissimi olim Thomae Zamoyski Regni cancellarii coniux⁶⁹, in erectione seminarii 12 clericorum anno Domini 1640 die 20 martii facta et manu propria subscripta, diserte testatur in haec verba: Promovendi erunt (id est clerici) ad ordines sacros ad provisionem praecipue capellae Transfigurationis Domini, tum vicariatibus ac mansionariatus eiusdem ecclesiae, quas provisiones literas exigente ministeriorum dictae capellae et ecclesiae necessitate ordinandis venerabile capitulum dare debebit. Ecce clarissima mentio provisionis per venerabile capitulum et non per illustrissimos haeredes ordinatos, prout ad haec usque tempora fieri solet. In antiquis autem verba enuntiativa plene probant.

Hic supplicamus reflecti praefata celsissima ab Ostrog Zamoyska ab erecta collegiata post decennium fecit erectionem sui seminarii, in hac obligavit venerabile capitulum, ut illud et non quis alius clericis ordinandis inscriberet provisiones ad vicariatibus collegiatae. Ergo ne praefata fundatrix, annis viginti suo illustrissimo marito convivens, ignoravit praxim et consuetudinem respectu providendorum vicariorum, ergo ne ignoravit actus a suo marito gestos, ergo ne filio suo unigenito Joanni post palatino Sandomiriensi⁷⁰ mater dilectissima praediudicare voluit, res conceptu impossibilis.

⁶⁷ Feliks Paweł Turski (1729-1800), biskup chełmski w latach 1765-1771, następnie biskup łucki oraz krakowski, P. N i t c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce. Słownik biograficzny*, Warszawa 1992, s. 212.

⁶⁸ Katarzyna Zamoyska, z d. Ostrogska (zm. 1642), wojewodzianka wołyńska, żona Tomasza Zamoyskiego II ordynata, Z i e l i Ń s k a, *Poczet*, s. 467.

⁶⁹ Tomasz Zamoyski (1594-1638), syn Jana, II ordynat, kanclerz wielki koronny, tamże, s. 467.

⁷⁰ Jan Zamoyski (1627-1665), syn Tomasza i Katarzyny, III ordynat, wojewoda sandomierski, tamże, s. 467-468.

Accedit, quod illustrissimus Joannes Zamoyski palatinus Sandomiriensis, testamento ultimae voluntatis anno 1665 confecto, cessit de iure patronatus ad omnia beneficia intra Ordinationem sita favore capituli ecclesiae collegiatae Zamoscensis: ażeby konfuzji nie było in conferendis beneficiis ecclesiasticis dominii Zamoscensis, konformując się do woli in fundatione Accademiae świętej pamięci jaśnie wielmożnego jegomości pana dziada mego, collationem ich cało i zupełnie oddaje venerabili capitulo ecclesiae collegiatae Zamoscensis, gdyż oni najlepiej wiedzą subjecta sposobne w Akademii, którym te beneficja z fundacji i ze zwyczajów należą. Illustrissimus Martinus Zamoyski thesaurarius Regni⁷¹, post fata memorati Joannis palatini Sandomiriensis reasumendo dominium [5] Ordinationis Zamoscensis, non attenta praefata cessione reasumpsit simul ius patronatus ad beneficia Ordinationis. Iam si ius providendi vicarios pertinuisset ad illustrissimos Ordinationis haeredes, utique et illud procul dubio reasumpsisset, alias enim quo ad aliqua esset iurium Ordinationis vindex, quo ad aliqua non, quod supponere non licet, quia itaque hoc non fecit, signum est, non ad illustrissimos Ordinationis haeredes, sed ad canonicos praefatum ius vocandi vicarios ex voluntate fundatoris pertinuisse.

6to

Per annos 130 tot intercesserunt visitationes ecclesiae collegiatae, et nullus illustrissimorum episcoporum facit mentionem in decreto suo provisionis ad vicariatus per illustrissimos fundatores factae aut faciendae, imo saltem alicuius requisitionis super hoc ad se delatae.

7mo

Est praxis cathedralium et collegiatarum ecclesiarum in Polonia, quod licet canonicatus sint a regibus caeterisque fundatoribus erecti, vicarios tamen aliumque inferiorem clerum providendi relicta est potestas capitulo vel canonicis, ut constat ex praxi vicinae ecclesiae collegiatae Ołyccensis, ubi licet canonici cum vicariis a celsissimo Radziwił⁷² in iisdem bonis sint fundati, imo eandem mensam communem inseparabiliter habeant, quisque tamen canonicus primae fundationis de suo sibi providit vicario independentem a celsissimis principalibus Radziwiłów, maxime quia cum vicarius sit vices gerens alterius, scilicet sui principalis, naturae ordo postulat, ut quisque principalis de suo sibi provideat vicario, cum alias pro illo in casu negligentiae respondere teneatur. Praesumendum ergo est, quod et pienissimus fundator Zamoyski hanc praxim aliarum collegiatarum in sua quoque collegiata Zamoscensis sequi voluerit, nec tam onerosam obligationem curandi vicarios idoneos sibi suisque successoribus imponere praetenderit, unde parum honoris et multum oneris.

8vo

Modi quibus probatur alicui competere ius patronatus a iure canonico recensentur sequentes. Primo. Ex multiplicatis et sine interruptione continuatis praesentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat, ut loquitur Concilium Tridentinum Sess. 25 C. 9 de Reformationibus⁷³.

⁷¹ Marcin Zamoyski (ok. 1637-1689), syn Zdzisława Jana i Zofii, IV ordynat (z młodszej linii), podskarbi wielki koronny, tamże, s. 470.

⁷² Kościół parafialny w Ołyce został podniesiony do rangi kolegiaty dzięki dotacji Albrychta Stanisława Radziwiłła z 1631 roku. Erekcji dokonał biskup Achacy Grochowski 15 stycznia 1632 roku, L. Królik, *Organizacja diecezji łuckiej i brzeskiej od XVI do XVIII wieku*, Lublin 1983, s. 213-214.

⁷³ Zob. *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, cur. J. Alberigo, Basilae 1962, s. 765-767.

Secundo. Ex praescriptione quadragenaria cum titulo colorato aut isto deficiente tanti temporis, cuius initii non extet memoria c. episcopus Imo iunct. gloss. v. legitimi de praescript. in 6to.⁷⁴; Gonzal. ad reg. 8va cancell. gloss. 18. n. 57⁷⁵; Pal. part. 3tia n. 6to.⁷⁶; Vigesthner de iur. patr. n. 180.⁷⁷

[6] Tertio. Per famam, si cum ea concurrant alia adminicula, praesertim longissima 20 vel plurium annorum possessio, etiam unico actu inducta Gonzal. loc. cit. n. 55⁷⁸; Pal. n. 6to. etc.⁷⁹; Vigesth. n. 188⁸⁰ et fuit resolutum in Aret. Capel. Cap. 6 Dec. 1598 coram Seraphino et aliis 7 test. Gonzal. loc. cit.⁸¹

Qui quidem modi cum manifeste reperiantur in canonicis, ut sine haesitatione constat, indubitatum est penes illos esse ius providendi vicarios collegiatae Zamoscensis.
9no

Accedit decretum illustrissimi Valentini Wężyk episcopi Helmensis⁸² [s] latum super permutatione modi providendi vicarios Zamoscenses, scilicet provisionis in modum praesentationis et institutionis, Skierbieszoviae die 21 mensis [d] anno Domini 1765 in haec verba: Iam autem ius patronatus eorundem vicariorum fundi Chmielek penes perillustrem reverendum scholasticum et quatuor canonicis eiusdem fundi uti illis competens ad vicariatus collegiatae Zamoscensis.

Idem testatur novissimum decretum visitationis collegiatae Zamoscensis per illustrissimum episcopum Turski anno praeterito latum et propositum sibi dubium super iure patronatus ad vicariatus collegiatae Zamoscensis resolvit ac penes canonicos esse debere declarat.

⁷⁴ Chodzi tutaj o fragment Księgi szóstej (Lib. sextus, lib. 2, tit. 13, c. 1), z którego często korzystali kanoniści XVII i XVIII wieku omawiając przedawnienie prawa patronatu, np. P. Piasecki, *Praxis episcopalis*, Cracoviae 1627, s. 500, czy L. Ferraris, *Prompta bibliotheca canonica, iuridica, moralis, theologica, nec non ascetica, polemica, rubricistica, historica*, t. 4, Parisiis 1861, kol. 1236.

⁷⁵ Bez wątpienia chodzi o dzieło: Hieronymus Gonzalez (zm. 1609), *Glossema ad regulas VIII cancellariae, Francofurti 1610*, kolejne wydanie: Romae 1611.

⁷⁶ Katalog książek biblioteki Akademii Zamojskiej sporządzony w 1800 roku (*Catalogus generalis librorum existentium in Bibliotheca Academiae Zamoscensis die 1 septembris 1800*, Biblioteka Ordynacji Zamojskich, sygn. 1654, k. 53v) podaje tytuł: *Paleoli, Codex de iudicis officio*. Z pewnością chodzi o dzieło: Michael Angelus Paleoli (ur. ok. 1710), *Res iudiciales in quatuor codices distributae, Codex I. De iudicis officio*, Romae 1750.

⁷⁷ Chodzi tutaj prawdopodobnie o fragment dzieła: Stephan Wiestner, *Institutiones canonicae: sive ius ecclesiasticum*, Monachi 1705-1706.

⁷⁸ Zob. przyp. 75.

⁷⁹ Zob. przyp. 76.

⁸⁰ Zob. przyp. 77.

⁸¹ Audytorem sprawy podanej w rękopisie był Seraphinus Olivarius Razzalius, znany także jako Olivier Seraphin (ok. 1533-1609), sędzia od 26 listopada 1565 roku, dziekan Roty od 7 września 1590 do 26 sierpnia 1602 roku (*Catalogus RR. PP. Sacrae Rotae Romanae auditorum*, w: *Sacrae Rotae Romanae decisionum recentiorum*, ed. Prosperus Farinaccius, pars 1, Venetiis 1697). Jego orzeczenia zostały wydane w Rzymie w 1613-1614 roku (*Aureae decisiones*) oraz w Wenecji w 1618 roku (*Decisiones aureae*).

⁸² Walenty Wężyk (1705-1766), biskup chełmski w latach 1753-1765, potem biskup przemyski, Nitcki, *Biskupi*, s. 220.

^d W rękopisie pozostawiono wolne miejsce na wpisanie miesiąca, w odpisie w aktach sądowych został wpisany lipiec, AAL. Rep60 A136, s. 15: mensis iulii.

10mo

Adstipulatur his omnibus ultimus status specificè respiciens praefatum ius canonicorum. Nam in praecedenti vocatione fuerunt per eos praesentati reverendi Bogucki⁸³, Piecek⁸⁴, Kisielowski⁸⁵ et Barański⁸⁶. Regulare autem est in beneficialibus, quod pro dignoscenda natura beneficiorum et qualitate iuris patronatus plurimum attenditur ultimus status ad vulgatum statum in capitulo consultatione de iure patronatus, quem late in proposito expendit Rota in Compostelana parochialis 25 iunii 1697 § illius quippe et 28 iunii 1697 § fin. coram R. P. D. Priol. et alibi passim⁸⁷.

11mo

His addimus ex abundantia quod dato non concessio praefatum ius patronatus competiisset illustrissimis haeredibus ordinatis, id tamen eis legitime amissum esset per praescriptionem plusquam centenariam, ut recte advertunt Fridericus de Senis consult. 274⁸⁸; Roland a Valle lib. 1mo consult. 47 n. 4⁸⁹; Barb. de offic. episc. alleg 70 n. 19⁹⁰; Palao. tract. 13 dist. 2da p. 2da n. 12⁹¹; Viest. n. 173⁹² et communiter omnes canonistae cum talis praescriptio aequivaleat privilegio ut volunt iura.

[7] Nec suffragantur in contrarium literae donationis bonorum Chmielek in actis tribunaliticis Lublinsibus recognitae, in quibus deserte fundator pientissimus reservat sibi ius patronatus ad omnes praelaturas, canonicatus, et vicariatus, in ecclesia collegiata Zamoscensi, nam perpensis praemissis matureque discussis, praeterquam quod praefata donatio sit actus saecularis, dicendum est omnino additionem eiusmodi respectu vicariorum factam esse privata voluntate scriptoris, et praeter imo contra voluntatem pientissimi fundatoris. ^cVoluntas quippe interdum ex scientia et patientia induci[tur] l. 1. § 11. ff. ad S. C. Maced. ^c⁹³ Inintelligibile enim est, quomodo fundator

⁸³ Michał Bogucki, zob. przyp. 11. Skądinańd nieznaný.

⁸⁴ Antoni Piecek, zob. przyp. 11. Skądinańd nieznaný.

⁸⁵ Andrzej Kisielowski, zob. przyp. 11. Skądinańd nieznaný.

⁸⁶ Marcin Barański, zob. przyp. 11. Skądinańd nieznaný.

⁸⁷ Orzecznictwo Roty było czerpane prawdopodobnie z *Sacrae Rotae Romanae decisiones recentiores*. Pięć tomów tego wydawnictwa znajdowało się w Bibliotece Akademii Zamojskiej (*Catalogus generalis*, k. 53). Chodzi prawdopodobnie o wydanie mediolańskie z lat 1730-1731. Audytorem sprawy podanej w rękopisie był Aloysius Priolus, sędzia od 10 grudnia 1689 roku (*Catalogus RR. PP. Sacrae Rotae Romanae auditorum*).

⁸⁸ Chodzi tutaj prawdopodobnie o dzieło: Fridericus de Senis (także Federico Petrucci), *Consilia et quaestiones*, Lugduni 1545, kolejne wydania: Venetiis 1570 (*Consilia, sive responsa, quaestiones, et placita*), Venetiis 1576 (*Consilia, sive navis responsa, quaestiones, et placita*).

⁸⁹ Chodzi tutaj najprawdopodobniej o dzieło: Rolandus a Valle, *Consilia sive responsa*, Lugduni 1573, kolejne wydania: Venetiis 1576, Francofurti 1584, Lugduni 1588.

⁹⁰ Chodzi tutaj o dzieło: Augustinus Barbosa (1590-1649), *Pastoralis sollicitudinis sive de officio et potestate episcopi tripartita descriptio*, Parisiis 1625, kolejne wydania: Lugduni 1628, Lugduni 1641, Lugduni 1656, Lugduni 1665, Lugduni 1666, Lugduni 1679, Lugduni 1698.

⁹¹ Zob. przyp. 76.

⁹² Zob. przyp. 77.

^c Lekcja niepewna. Fragment ten został dopisany na marginesie pismem mniejszym i przez to niewyraźnym.

⁹³ Chodzi tutaj o fragment Digestów, jednak dokładna jego lokalizacja jest wątpliwa. Najprawdopodobniej chodzi o: l. 7 § 11 D. 14, 6, chociaż do treści bardziej pasuje ustęp wcześniejszy: l. 1 § 3 D. 14, 4 (*Corpus iuris civilis*, vol. I: Digesta, rec. T. Mommsen, Berolini 1895, s. 193).

pietissimus eiusmodi intentionem et voluntatem suam ad effectum non deduxisset? Quomodo filius eius Thomas vestigia eius secutus non fuisset? Quomodo illustrissima de Ostrog Zamoyska consors illustrissimi Thomae Zamoyski in literis erectionis sui seminarii contrarium fieri iussisset? Quomodo illustrissimus Martinus Zamoyski illud cum iure patronatus ad alia beneficia non reasumpsisset, quomodo tot successores Zamoscii, tot episcopi visitantes errorem hunc, contra voluntatem fundatoris non cognovissent? Ob intercurentiam ergo tantorum inconvenientium ac caeterorum praemissorum, non ad verba hic, sed ad mentem et intentionem fundatoris attendendum est, cum alias in omni dispositione mens disponentis est velut regina, quae semper attendi debet. Lege 69. § de Leg.⁹⁴; c. 6. de verborum significatione⁹⁵ et verba intentioni non intentioni deservire debet clamat commune axioma iuris.

Nec suffragatur secundo, quod dicitur ab aliquibus praefatum ius patronatus acquisitum esse canonicis mera usurpatione, nam hic ius [8] patronatus sibi competere contendunt personae et communitas ecclesiastica, in his enim praesumptio usurpationis cessat Moedo dec. 340⁹⁶; Barbosa de offic. episc. alleg. 62 n. 64⁹⁷ et hoc teste Rota in Laudensi iuris patronatus 28 iunii 1630 coram domino Pirogano⁹⁸, ubi fuit resolutum praesumptionem usurpationis non cadere in monasterium aut ecclesiam dominam castrum cum sit iustitiae cultrix.

Item cessat praesumptio usurpationis quando beneficiorum collator est aequae ac magis potens, ut iuris patronatus usurpationi suique iuris diminutioni facile possit resistere. Corrad. lib. 4. Prax. benef. c. 4 a n. 40⁹⁹; Barb. loc. cit. n. 62¹⁰⁰; Palao n. 7¹⁰¹; Viesthner n. 147¹⁰² et ita resolvit Rota apud Farin. dec. 578. n. 2¹⁰³. Quia ratione aequalis potentiae non foret permissurus iuri sibi debito derogari.

Nec suffragatur tertio, quod dicit manifestacionem in hac causa nomine illustrissimi Clementis ordinati Zamoyski¹⁰⁴ coram actis notarii apostolici contra canonicos usurpatores iuris sui esse interpositam. Nam haec manifestatio, praeterquam quod illegitime et sine fundamento facta, nihil operatur, cum sit post bellum consilium, nimirum post praescriptionem plusquam centenariam sufficientissime completam, et alias cum

⁹⁴ Chodzi tutaj o fragment Digestów: l. 69, D. 32 (*Corpus iuris civilis*, s. 453).

⁹⁵ Chodzi tutaj o fragment Dekretalów Grzegorza IX (*Gregorius IX, Decretales*, V, 40, 6).

⁹⁶ Chodzi tutaj o dzieło: Ioannes M o h e d a n u s, *Decisiones Rotae Romanae*, Romae 1591, kolejne wydania: Marpurgi 1603, Romae 1604.

⁹⁷ Zob. przyp. 90.

⁹⁸ Zob. przyp. 87. Audytorem sprawy podanej w rękopisie był Philippus Pirovianus, sędzia od 8 lutego 1610 oraz dziekan Roty od 8 stycznia do 10 września 1641 roku (*Catalogus RR. PP. Sacrae Rotae Romanae auditorum*).

⁹⁹ Chodzi tutaj z pewnością o dzieło: Corradus P y r r h u s (1602-1666), *Praxis beneficiaria*, Venetiis 1671, kolejne wydania: Venetiis 1699, Venetiis 1735. Znajdowało się ono w zbiorach Akademii Zamojskiej, *Catalogus generalis*, k. 65.

¹⁰⁰ Zob. przyp. 90.

¹⁰¹ Zob. przyp. 76.

¹⁰² Zob. przyp. 77.

¹⁰³ Chodzi z pewnością o dzieło: Prosper F a r i n a c i u s (1554-1618), *Decisionum Rotae Romanae*, Lugduni 1612, kolejne wydania Lugduni 1617, Lugduni 1640 (także tytuł: *Sacrae Romanae Rotae decisionum*, Venetiis 1618, Venetiis 1622, Aurelianae 1623, Lugduni 1633, Venetiis 1697, Venetiis 1716).

¹⁰⁴ Klemens Zamoyski (1747-1767), syn Tomasza Antoniego i Anieli Teresy, VIII ordynat, *Zielińska, Poczet*, s. 471-472.

nulla protestatio habeat vim de iure interrumpendi praescriptionem iuxta L. 13 § pro emptore¹⁰⁵ multo magis non habebit vim tollendi praescriptionem plusquam legi plenissime completam. Vel si praetenditur eiusmodi manifestatio esse legitima, quare ergo prosecutio causae ad quam praefata regulatur manifestatio, hucusque non subsecuta ut veritas appareat dicimus causam. Quia illustrissimus Clemens ordinatus informatus bene qualitate negotii praesentis scilicet iuris patronatus per illustrissimum dominum Felicem Turski episcopum, in cuius ad dioecesim primo adventu prosecutionem interdixit, super quo testes [9] appellamus ipsum praefatum illustrissimum episcopum et illustrissimas Zamoyskie primam matrem¹⁰⁶ alteram consortem¹⁰⁷ praefati olim illustrissimi Clementis ordinati.

Nec suffragatur quarto, quod illustrissimi ordinati iurent super manutentione iurium Ordinationis, nam praefatum ius patronatus, cum probetur competere canonicis vel ad maximum legitime translatum esse in canonicos, amplius non est ius Ordinationis sed ecclesiae, quinimo ex hoc ipso iuramento melius formatur argumentum favore canonicorum. Illustrissimi ordinati, cum iurant super bonis Ordinationis manu tenendis, iurant simul super iuribus manu tenendis ecclesiarum suae Ordinationis, ut patet ex forma iuramenti in Ordinatione praescripta, sed ius patronatus, de quo ad praesens controversitur, est ius ecclesiae, ut probatum, ergo illustrissimi ordinati iurant super manu tenendo penes ecclesiam praefato iure patronatus.

Nec suffragatur quinto (quod a quibusdam oppositum est) illustrissimos ordinatos nescivisse de hoc iure, et ideo eo non usos fuisse, nam hoc dicere est dicere contra prima principia iuris. Praescriptio enim, cum sit introducta, in paenam negligenter et oscitanter iura sua custodientium currit et datur etiam contra ignorantes. Alias quis prudens sciens ius suum ab altero usurpari istud permetteret, nisi forte illud libenter donare vel cedere vellit.

¹⁰⁵ Chodzi tutaj o fragment Digestów: l. 13 D, 41, 4 (*Corpus iuris civilis*, s. 663).

¹⁰⁶ Aniela Teresa z Michowskich, *Zielińska*, *Poczet*, s. 471.

¹⁰⁷ Konstancja Czartoryska z Korca, tamże, s. 472.

DAS PATRONATSRECHT DER KOLLEGIATSVIKARE IN ZAMOŚĆ IM LICHTE DER REFLEXIONES SUPER IURE PRAESENTANDI VON 1770

Zusammenfassung

Der Artikel behandelt die Problematik des Konflikts um das Patronatsrecht der Kollegiatsvikare in Zamość, der in der zweiten Hälfte des 18. Jahrhunderts vor dem Gericht des Bischofs von Chełm entbrannte. Im Jahre 1765 entschied der Bischof von Chełm, Walenty Węzyk, über die Umgestaltung von vier Vikarien in Zamość ("canonicales"), die bisher nach dem Provisionsprinzip besetzt wurden, in selbständige Pfründen, über die die Domherren von Zamość das Patronatsrecht ausüben sollten. Dies stieß auf den Widerstand der Familie Zamoyski als Hauptstifter sowie der Gönner der Kollegiatskirche in Zamość. Die von den Seiten dieses Rechtsstreits angeführten Argumente bieten eine vorzügliche Gelegenheit zur Analyse der Art und Weise der Berufung der Kollegiatsvikare im neuzeitlichen Polen. Die Begründung des Klägers (d.h. eines Scholastikers und der Domherren von Zamość) unter dem Titel "Reflexiones super iure praesentandi vicarios ad ecclesiam collegiatam Zamoscensem scholastico et canonicis primaevae foundationis fundi Chmielek competente", die in Form eines gesonderten Heftes im Staatlichen Woiwodschaftsarchiv in Lublin aufbewahrt wird, wurde mit einem kritischen Apparat versehen und dem Artikel als Anhang hinzugefügt.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich